

СОЦІАЛЬНОЗАЛУЧЕНИЙ БУДДИЗМ ЯК ФОРМА ВХОДЖЕННЯ РЕЛІГІЇ У ПУБЛІЧНИЙ ПРОСТІР ГЛОБАЛЬНОГО СВІТУ

SOCIALLY ENGAGED BUDDHISM AS A FORM OF RELIGION ENTERING THE PUBLIC WORLD OF THE GLOBAL WORLD

Перфільсва А.О.,

*кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології та міжнародних відносин
Університету імені Альфреда Нобеля*

У статті проаналізовані практики актуалізації релігії в публічному просторі глобального світу. Основну увагу приділено адаптації буддизму як однієї зі світових релігій до контексту глобалізації. На основі визначення характеристик взаємовпливу релігії та суспільства в умовах глобалізації зазначається, що попри секуляризаційні процеси, релігія в сучасному світі не постає абсолютно витісненою з публічної сфери до приватної. Функціонування світових релігій у просторі глобального світу доводить цю тезу. Серед світових релігій буддизм відрізняється специфічним позиціонуванням по відношенню до соціально-політичного життя сучасного суспільства. Для забезпечення входження буддизму до публічного простору глобального світу віднайдено було форму соціальнозалученого буддизму, який орієнтується на доцільність розгляду широкого спектру соціальних та політичних дій як буддистських за своєю природою. Соціальнозалучений буддизм включає в себе різні ідеї та види діяльності, обґрунтування яких пов'язується зі сформульованими Тіт Нат Ханом чотирнадцятьма заповідями. Загалом, у соціальнозалученому буддизмі традиційні ненасильницькі ініціативи соціальної участі буддистів доповнюються екологічним активізмом, добродійною соціальною та освітньою діяльністю, проектами «соціальної отари», боротьбою з расизмом і за збереження етнокультурного різноманіття світу, благодійною роботою з ув'язненими, увагою до проблем жіночих рухів та гендерних вимірів соціальних практик. Функціонуючі нині в різних куточках світу організаційні структури соціальнозалученого буддизму активно проводять видавничу, освітню й тренінгову діяльність, постаючи локальними варіаціями єдиного глобального руху сучасного буддизму до переосмислення меж та форм релігійної участі в суспільному житті та представництва в загальносвітовому публічному просторі, що в цілому має забезпечити вітальність буддизму в умовах глобального світу.

Ключові слова: релігія, функція, глобалізація, світова релігія, вітальність, буддизм, соціальнозалучений буддизм.

The article analyzes the practices of actualizing religion in the public space of the global world. The focus is on adapting Buddhism as one of the world's religions to the context of globalization. Based on the definition of the characteristics of the mutual influence of religion and society in the context of globalization, it is noted that despite secularization processes, religion in the modern world does not appear to be completely displaced from the public sphere to the private. The functioning of world religions in the space of the global world proves this thesis. Among world religions, Buddhism is characterized by a specific positioning in relation to the socio-political life of modern society. For Buddhism's entry into the public space of the global world, it was created a form of Socially engaged Buddhism. It focuses on the expediency of considering a wide range of social and political actions as Buddhist in nature. Socially engaged Buddhism includes various ideas and activities that are justified in the formulation of the fourteen commandments by Thích Nhất Hạnh. On the whole, in Socially engaged Buddhism, traditional nonviolent social participation initiatives of Buddhists are complemented by environmental activism, charitable social and educational activities, "social flock" projects, the fight against racism and the preservation of the ethno-cultural diversity of the world, charity work with prisoners, attention to the problems of women's movements and gender dimensions of social practices. Now functioning in different corners of the world, the organizational structures of Socially engaged Buddhism are actively pursuing publishing, educational and training activities, becoming local variations of a single global movement of modern Buddhism to rethink the boundaries and forms of religious participation in public life and representationalism of Buddhism in a global world.

Key words: religion, function, globalization, world religion, vitality, Buddhism, Socially engaged Buddhism.

Постановка проблеми. Глобалізація як визначальна тенденція розвитку людської цивілізації спричиняє суттєві зміни в усіх сферах життєдіяльності сучасного суспільства, не є винятком і релігійна сфера. Попри секуляризаційні процеси, релігія в сучасному світі не постає абсолютно витісненою з публічної сфери до приватної. Особливо помітним це є у зв'язку з функціонуванням світових релігій у просторі глобального світу. Світові релігії об'єднують людей незалежно від їхніх національностей, мови, громадянства, вони здобули поширення на всіх континентах і в біль-

шості країн світу, об'єднуючи великі спільноти послідовників. Певною мірою сам факт їхнього існування та поширення вже є предтечею глобалізації світу в ідейному, світоглядному плані. Серед загальновідомих релігій зі статусом світових – християнства, ісламу та буддизму – саме останній відрізняється з-поміж інших своїм специфічним позиціонуванням по відношенню до соціально-політичного життя сучасного суспільства. Шлях християнства та ісламу в їхніх політичних орієнтаціях та настановах багато в чому може здатися подібним один до одного, тоді як буддизм пропонує

помітно відмінний підхід у своєму ставленні до політичного життя людини. З усіх світових релігій буддизм видається чи не найменш адаптованим до реальної соціальної, політичної, економічної практики життєдіяльності суспільств, навіть на територіях його традиційного ареалу поширення. Водночас буддизм не отримав би статусу світової релігії, якби не був готовий до викликів, пов'язаних з розвитком суспільства як середовища його існування. Тож, глобалізація актуалізувала пошук шляхів входження буддизму до публічного простору вже глобального світу, і він, очевидно, пропонує свій особливий варіант залучення до процесів, що відбуваються у житті сучасного людського суспільства вже на глобальному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Слід зазначити, що соціально-політичний аспект буддизму не є достатньо презентованим у вітчизняному, як релігієзнавчому, так і політологічному, дискурсі. Маємо узагальнюючі праці щодо історії становлення, поширення та різновидів буддизму, водночас очевидно є нестача дослідницької уваги саме до питань адаптації буддизму до умов глобалізованого, інтернаціоналізованого світу. Водночас вивчення вітчизняними науковцями проблем залучення буддизму до національно-визвольних рухів стає певним підґрунтям для досліджень самих практик адаптації буддизму до соціально-політичних, історичних умов, в яких опинялись і опиняються симпатичні даної релігії. У зв'язку з цим помітним є внесок у розгляд зазначеної проблеми В. Отроценка, який під егідою Інституту сходознавства ім. А. Кримського НАН України здійснив дослідження на тему: Роль буддистської церкви у національно-визвольному русі Монголії (1905–1911). Дана робота стала помітною віхою в розвитку вітчизняного східного релігієзнавства і постає певним узагальненням напрацювань вітчизняних науковців щодо досліджень соціальної функціональності буддизму, хоча і в опосередкованому вигляді. На рівні концептуалізації проблеми релігії як соціального феномену і досліджень її функціональності загалом постають помітними роботи А. Колодного та Л. Филипович. Водночас очевидним є зосередженість зазначених класиків вітчизняного релігієзнавства на проблемах вивчення саме християнства в усьому багатоманітті його практик і проявів як найпоширенішого різновиду релігії на українських землях. Проблема функціональності релігії та особливості її адаптації до умов глобального світу стають предметом вивчення в роботах В. Єленського, Д. Ізмайлової, Л. Виговського, С. Яремчука, М. Бабія. Проте представлені джерела переважно не звертаються до конкретизації практик адаптації певних релігій, а якщо й ілюструють результати своїх узагальнень прикладами з релігійного життя, то використовують почасти

зразки діяльності християнських церков. Окремий блок джерел із розгляду вибраної нами проблеми становлять роботи російських авторів, котрі останні два десятиліття активно звертаються до проблем розвитку та трансформації саме буддистських практик в умовах сучасного світу. Частина робіт відштовхується від аналізу подій у регіонах РФ, традиційно зорієнтованих на сповідування буддизму (К. Йонутіте), частина йде шляхом розгляду буддизму вже як загальносвітового релігійного феномену (С. Нестеркін, М. Циремпілов, І. Гаррі). Проте в цілому очевидно є вмотивованість дослідницької уваги російських учених саме досить помітним поширенням буддизму на території Росії, в окремих її регіонах, на відміну від України, де в реаліях українського релігійного життя буддизм якщо не є чимось надзвичайним, то однозначно не дуже поширеним у порівнянні з іншими світовими релігіями. З огляду на вищевикладене очевидно є потреба звернення до проблем адаптації буддизму до умов сучасного світу в межах українського політологічного дискурсу саме з позицій встановлення параметрів функціональності цієї світової релігії в глобальному просторі.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Тож, мета запропонованої статті – проаналізувати практики входження буддизму до публічного простору сучасного глобального світу, визначивши їхні основні форми та особливості.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких дослідницьких завдань:

- визначити специфіку сучасних світових релігійних процесів у контексті глобалізації;
- дослідити детермінацію актуалізації релігії в цілому і буддизму зокрема в публічному просторі сучасного глобального світу;
- розкрити механізми і форми входження буддизму в публічний простір модерного суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. У XXI ст. секуляризація як процес втрати релігією впливу на політику, культуру, міжнародні відносини перестала бути затребуваним предметом наукового дискурсу. Це виглядає дивним з огляду на передбачення другої половини XX ст., коли секуляризацію презентували як певний визначальний тренд світового розвитку. Обґрунтований С. Гантінгтоном у широковідомому «Зіткненні цивілізацій» та підтриманий Ж. Кепелем «la revanche de Dieu» став очевидним чинником розвитку людства у XXI ст. Відправною точкою релігійного відродження як процесу повернення релігії та її інститутів у публічний простір стає трансформація в ставленні до релігії, насамперед за рахунок переосмислення історичного досвіду, переформатування уявлень про націю, історію, культуру [1, с. 17]. Ці процеси є складовою частиною тих трансформацій, що відбуваються в суспільстві

під впливом вестернізації, модернізації та глобалізації. Останні вимагають від релігій особливого ставлення для підтримки своєї функціональності як здатності, потенційної можливості виконувати певні функції з наочним результативним їх проявленням. За визначенням Л. Филипович, функцію має характеризувати діяльність, і релігія реально живе лише тоді, коли вона функціонує, тож у сучасну добу функціональність релігії є показником її вітальності [2, с. 17].

В умовах глобалізації релігія намагається виконувати притаманні їй традиційні функції, які закріпилися за нею історично, але водночас вона змушена змінюватися задля збереження свого місця в житті індивіда і суспільства. Зміни постають як спроби адаптації, пристосування до особливостей соціокультурного та політичного середовища сучасного світу, зміни мають урахувати потребу в осучасненні підходів, методів у забезпеченні функціональності релігії. Важливим є збереження «чистоти віри» і недопущення догматичних чи культових новацій, які можуть порушити цілісність релігійного світогляду, чим ускладнять і без того непросте життя релігії в умовах секуляризованого, глобалізованого, інтернаціоналізованого, вестернізованого світу. Подібне завдання є складним навіть для релігій зі статусом світових, які довели протягом тисячоліть свою життєздатність та вдосконалювали практики збереження вітальності протягом століть.

Функціональні зміни в релігійному житті пов'язуються з комплексом загальновідомих чинників, які вже досить повно проаналізовані дослідниками, до числа таких змін належать: глобалізація, секуляризація і постсекуляризація, релігійна свобода і плюралізація релігійного життя. Водночас особливого значення набувають практики повернення релігії в публічну сферу сучасного планетарного буття. Традиційно релігія у своєму функціонуванні спрямовує вплив на різні сфери буття людини і суспільства, часто здійснюючи не прямий, а опосередкований вплив, використовуючи для цього конкретних виконавців релігійного культу, носіїв релігійних поглядів, і особливо спираючись на різні форми релігійних організацій [3, с. 127]. Очевидно, що ефективність функціонування тієї чи іншої конфесії залежить і від кількісних показників (чисельність послідовників та їхніх об'єднань), і від якісних показників (рівень релігійності та релігійної освіченості, вправність управління у прийнятті й виконанні певних рішень, ступінь опанування сучасних технологій комунікацій та зв'язку тощо). Будь-яка релігія зацікавлена в щонайширшому охопленні своїм віровченням та цінностями якнайбільшого числа послідовників. Тобто експансіоністські орієнтації притаманні всім релігіям, оскільки від успіху в цьому напрямі залежить вітальність релі-

гії. Але кожна конфесійна традиція випрацювала свої форми виживання і розвитку: від неухильної вимоги належати до конкретної віросповідної спільноти в силу свого народження до масового навернення у нову віру через відмову від батьківських традицій, від неможливості й заборон будь-яких переходів з однієї конфесійної традиції в іншу до широкого права вибору будь-якої з таких традицій і нескінченної кількості разів їх зміни. Для сучасного глобального світу помітним є сполучання власне релігійних і нерелігійних (політична, економічна, виховна, культурно-освітня) функцій, вочевидь, таке сполучання додає адаптивності, функціональності та вітальності релігіям. Світові релігії наряду з новими релігійними культурами залучаються до таких практик. У сучасному світі відбуваються процеси інституційної зміни релігії та індивідуалізації релігійності, внаслідок яких церковні інституції втрачають свій вплив на суспільство та індивіда [4, с. 57]. Релігійне життя все менше піддається вертикальному керівництву через церковні інституції, і світові релігії повинні враховувати це для збереження своєї вітальності.

Загалом, індивідуалізм підриває владу інституційованих церков приписувати форми і зміст релігійних вірувань – індивід конструює свій власний набір вірувань, релігію за власним вибором, що веде до трансформації релігійності в сучасному світі. Релігійна свідомість стає доволі амбівалентною. Змінюються уявлення про Бога, воскресіння, потойбічний світ тощо. Для багатьох суспільств релігія перестає виконувати роль головного маркера, інструмента політичної і культурної мобілізації, її соціальне служіння не є таким уже важливим для суспільства і в умовах глобалізації, навіть світові релігії виявилися нездатними запропонувати універсальну єдину модель релігійного життя для різних країн. У сучасних глобальних реаліях ми стаємо очевидцями повернення до релігійності у вигляді культурної та історичної спадщини. Попри секуляризацію й релігійну аномію, індивіди і суспільство не відкидають нових форм визнання соціальної ролі релігій [5, с. 34]. Глобалізація спричиняється до того, що релігія отримує новий імпульс, і в публічному дискурсі відбувається зміцнення її впливу; вона руйнує бар'єри політики й культури, але водночас дає поштовх рухам, спрямованим на підтвердження ідентичностей і самовизначення. Вже наприкінці ХХ ст. релігія стала потужним рушієм глобальної політики у світі, на що звернув увагу С. Гантінгтон. Задля збереження свого статусу та забезпечення вітальності релігія шукає способів стати впливовим та відносно автономним чинником соціального розвитку та необхідною умовою політичної та економічної ефективності. У цих пошуках релігії спираються на досвід лібералізації та універсалізації, котрі забезпечують помітну динамічність релігійної сфери останніх десятиліть.

Світові релігії, до числа котрих належить і буддизм, попри всю різницю та розбіжності між ними, володіють низкою спільних ознак, які фактично і визначають шляхи їх адаптації до специфіки сучасного світу. Серед цих характерних рис особливого значення в умовах глобалізації здобуває міжнародний характер і зверненість до всіх людей, незалежно від етнічного, соціального, расового походження. Соціальна й етнічна гнучкість, адаптивність, тобто здатність пристосовуватись до різних соціально-політичних та національних особливостей, підтверджена багатовіковою історією цих релігій у тій чи іншій країні, а нині вже і в глобальному світі. Світові релігії презентують не лише бажання залучити до своєї віри якомога більше число послідовників, але засвідчують пропагандистську активність на основі проповіді, яка має міжетнічний, навіть космополітичний характер, що давало і дає їм змогу перетинати державні кордони і здобувати реальну планетарну масштабність, широту розповсюдження. Водночас світові релігії наголошують на рівності людей перед Богом, рівності єдиновірців перед Богом або Абсолютом, що додатково сприяло виходу цих вірувань за межі певних традиційних культур, пов'язаних з національно-державними ідеологіями. І хоча рівність перед Богом має свої особливості в кожній зі світових релігій, в цілому їх поява і підтримка вітальності протягом тисячоліть засвідчила доцільність віросповідального зв'язку, який, відрізняючись від етнічного, мовного і політичного, забезпечив об'єднання людей між собою як єдиновірців, незалежно від місця народження, мови і країни, де вони живуть, що, насправді, постає змістом глобалізаційного тренду в розвитку сучасної людської цивілізації. Світові релігії стверджують себе в умовах глобалізації своєю спрямованістю на універсальність віросповідального зв'язку і реально планетарними масштабами розповсюдження, шукаючи для себе нових засобів підтримки вітальності. Ці пошуки досягають мети, оскільки в сучасному світі релігія здійснює все більший вплив на суспільні процеси, заперечуючи модерністську тезу про остаточну секуляризацію суспільства. Тож, маємо визнати, що секулярні процеси межі ХХ – ХХІ ст. не стільки призвели до відриву від релігії, як до зміни її інституційних проявів.

Сучасні національні держави демонструють прагнення використовувати інтегративний легітимуючий потенціал релігії, внаслідок чого політичні та правові взаємодії інститутів публічної влади з релігійними групами перебувають у постійному корегуванні та вдосконаленні. Релігія здатна доповнювати політичну ідеологію, і в сучасному світі стає очевидною доцільність використання популярності релігії як дієвого інструменту для вирішення політичних завдань. У цьому виявляється

певний частковий збіг інтересів держави та релігії, коли держава під натиском глобалізації потребує підтримки, а релігія через такі самі причини прагне віднайти нові засоби для забезпечення адаптивності. Подібні процеси торкнулись і буддизму, причому буддійське відродження характеризується не стільки реставрацією минулих зразків, скільки конструюванням нових практик та інститутів [6, с. 9]. До числа таких нових практик адаптації до умов глобального світу належить соціальнозалучений буддизм, котрий усе помітніше демонструє свою функціональність.

Взагалі, соціальнозалучений буддизм постає як рух у сучасному буддизмі, який ставить за мету застосування буддистського вчення та практик медитації до вирішення актуальних проблем людства, реалізуючи базову класичну буддистську настанову – пошук шляху для зменшення страждань та несправедливості у світі. Цікаво зазначити, що проблеми, на які звернуто увагу, не обмежуються якоюсь однією сферою життєдіяльності суспільства, йдеться про комплекс кризових проявів у розвитку сучасної людської цивілізації, які в межах сучасних глобалістичних досліджень визначають як глобальні проблеми людства. Тож, соціальнозалучений буддизм ураховує ті проблемні ситуації, які знаходять своє відображення в соціальній, політичній, економічній, екологічній сферах життя.

Сам термін «соціальнозалучений буддизм» пов'язують з іменем в'єтнамського монаха Тіт Нат Хана, який, спираючись на ідеї буддійського реформаторського руху в Китаї, так званого «гуманістичного буддизму», почав розробляти підходи, які первинно були визначені ним як «мирський буддизм». Поштовхом до концептуалізації поглядів стали події під час війни у В'єтнамі, які зумовили необхідність відгукнутися на страждання людей шляхом певного корегування релігійних настанов у відповідності до тих суспільних умов, які демонстрував світ. На думку Тіт Нат Хана, реальність вимагала оновлених правил для буддистської спільноти, які він розробив, виклавши у вигляді таких чотирнадцяти «заповідей» соціальнозалученого буддизму.

1. Не схилийся перед жодною доктриною, теорією або ідеологією, навіть буддійською, оскільки умоглядні системи не можуть бути абсолютною істиною, вони лише засіб для керування.

2. Не думай, що знання, якими ти в цей час володієш, є незмінною абсолютною істиною. Уникай вузького мислення та прив'язки до сьогоднішніх поглядів. Вивчай та практикуй неприв'язаність до поглядів, щоб бути відкритим для інших точок зору. Істина перебуває в житті, а не тільки в концептуальному знанні. Будь готовим учитися протягом усього свого життя й досліджувати реальність у собі й у світі постійно.

3. Не змушуй інших, у тому числі дітей, будь-якими засобами приймати твої погляди, використавши владу, погрози, гроші, пропаганду або навіть освіту. Проте за допомогою діалогу допомагай іншим відмовлятися від фанатизму й вузькості мислення.

4. Не уникай контакту зі стражданням і не закривай на нього очі. Не втрачай усвідомлення існування страждання у світі. Знайди будь-який спосіб бути з тим, хто страждає, це може відбуватися за допомогою особистих контактів, зустрічей, образів, звуків. За допомогою подібних засобів пробуджуй себе та інших до реальності страждання у світі.

5. Не накопичуй багатства, тоді як мільйони голодують. Не визначай метою життя популярність, багатство, вигоду або чуттєві насолоди. Живи просто й розділяй час, енергію й матеріальні ресурси з нужденними.

6. Не підтримуй гнів або ненависть. Як тільки виникає гнів і ненависть, практикуй медитацію на співчуття, аби глибоко зрозуміти людей, які викликали гнів і ненависть. Вчись дивитися на інших людей очима співчуття.

7. Не втрач себе в розсіюванні. Вивчай практику дихання для того, щоб відновити рівновагу тіла й розуму, практикуй усвідомленість і розвивай зосередженість і розуміння.

8. Не промовляй слів, які можуть викликати розбрат і стати причиною руйнування товариства. Зроби все можливе, щоб примирити й розв'язати всі конфлікти.

9. Не бреш, ані заради особистої вигоди, ані заради того, щоб справити враження на людей. Не промовляй слів, які викликають ненависть. Не поширюй новини, якщо не певен в їхній достовірності. Не критикуй і не засуджуй, якщо не певен. Завжди говори правдиво й конструктивно. Май мужність відкрито говорити про несправедливість, навіть якщо це може загрожувати твоїй власній безпеці.

10. Не використовуй буддійське товариство для особистої вигоди, не перетворюй громаду на політичну партію. Водночас релігійна громада повинна займати ясну позицію проти гноблення й несправедливості; повинна прагнути змінити ситуацію, не втягуючись у конфлікт.

11. Не живи покликанням, яке приносить шкоду людині й природі. Не інвестуй у компанії, які позбавляють інших шансів у житті. Обери покликання, яке допомагає реалізувати твій ідеал співчуття.

12. Не вбивай. Не дозволяй вбивати іншим. Знайди будь-які засоби для захисту життя й запобігання війні.

13. Не бери нічого, що повинне належати іншим. Поважай власність інших, але відвертай інших від збагачення за рахунок людських страждань або страждань інших живих істот.

14. Не катуй свого тіла. Вчись ставитися до нього з повагою. Не розглядай своє тіло тільки як

інструмент. Зберігай життєву енергію (сексуальну, дихальну, духовну) для реалізації Шляху. Не повинно бути сексу без любові й відданості. У сексуальних відносинах треба усвідомлювати ті страждання, які вони можуть викликати в майбутньому. Оберегай щастя інших, поважай права й зобов'язання інших. Повною мірою усвідом відповідальність принести нове життя у світ. Медитуй про світ, в який ти приносиш нове життя [7, с. 189–190].

Викладені положення претендують на певну універсальність, яка дозволяє сполучати релігійні школи різної доктринальної спрямованості, навіть різної конфесійної приналежності, але водночас вони намагаються узагальнити вимоги до сприйняття та інтерпретації того, що відбувається в сучасному світі, з позицій буддистського віровчення. Тож, очевидно, що глобальні умови сприяють трансформації буддизму шляхом актуалізації ним свого віровчення на основі відповідей на виклики, які продукує сам розвиток сучасної людської цивілізації. Досить яскраво це проявляє себе в новому соціокультурному середовищі західного світу, коли форми соціальної активності, що були сформовані на батьківщині, у тих традиційних суспільствах, звідки проповідники буддизму прибули на Захід, не могли відтворюватися в незмінному виді, оскільки це знижувало їхню вітальність і перетворювало на маргінальні групи. Якщо у В'єтнамі й Південно-Східній Азії буддизм активно був включений у проблематику війни й соціального насильства, а в мирний час традиційно відіграє важливу роль у реалізації соціальних програм, то перемістившись на Захід, він був змушений радикально змінити сферу своєї соціальної активності, намагаючись дати відповіді на ті проблемні питання, які постають у житті сучасної людини, дозволяючи їй здобути душевну гармонію та спокій за рахунок дотримання певних морально-етичних норм та слідування чітким настановам в інтерпретації того, що відбувається у світі.

Деякі дослідники розглядають соціально залучений буддизм як модерний феномен, який набуває виразних глобальних організаційних форм, проте соціальна залученість у тому або іншому вигляді завжди була характерною для буддизму [8, с. 109]. Справа в тому, що традиційний буддизм завжди приділяв велику увагу соціальній сфері й активно брав участь у соціально-політичних процесах на територіях історичного поширення. Так, буддизм у Центральній Азії (у Тибеті й Монголії) довгий час був державною релігією, його ієрархи були главами центрального уряду, а монастирі відігравали найважливішу роль у регіональному управлінні. Величезну роль у соціальному житті народів ареалу свого поширення відіграв також і далекосхідний буддизм. Однак у період, коли вплив ідеології й соціальних практик модерну на життя традиційних суспільств, що сповідують буддизм, став надмірним, і світ традиційного буддизму зіштовхнувся з процесами

глобалізації, традиційні форми соціальної активності перестали відповідати викликам сучасності, що привело до необхідності вироблення нових форм, які досить природно лягли на західну посттрадиційну ментальність [7, с. 191].

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Фактично соціальнозалучений буддизм ставить під питання розмежування світської та релігійної сфери в сучасному світі, виходячи з того, що широкий спектр соціальних та політичних дій доцільно розглядати буддистським за своєю природою, і буддизм не повинен відвертатися від того, що відбувається у світі. Взагалі, соціальнозалучений буддизм включає у себе досить різні ідеї та види діяльності, аналіз яких ставить перед дослідниками низку теоретичних питань, серед яких очевидним є питання про те, як умови сучасного світу впливають на осмислення буддизму і його місця у світі самими буддистськими акторами. По-друге, як результати цього осмислення впливають на практики вибудовування взаємин буддизму з глобальним соціальним та політичним світом, у середовищі якого він перебуває. Перші відповіді на ці питання вже отримані в чотирнадцяти заповідях Тіг Нат Хана і в практиках доповнення традиційних ненасильницьких ініціатив соціальної участі буддистів екологічним активізмом, добродійною соціальною та освітньою діяльністю, проектами «соціальної отари», боротьбою з расизмом і за збереження етнокультурного різноманіття світу, благодійною роботою з ув'язненими, увагою до проблем жіночих рухів та гендерних вимірів соціальних практик. Як ми можемо помітити, ці сфери діяльності є цілком традиційними для ліберального активізму, тому окремі дослідники звинувачують буддизм у насліду-

ванні вже готових рецептів, що начебто не дозволяє говорити про реальне оновлення практик адаптації до глобальних умов. Проте, на нашу думку, повинно йтися про не копіювання, а відкритість до сприйняття досвіду інших, а також про реальні концептуальні напрацювання віровчення, які дозволяють примирити традицію із сучасністю, поширені практики розділеного за національними, культурними, релігійними ознаками світу з потребами світу глобального, модернізованого, вестернізованого та інтернаціоналізованого. Тож, соціальнозалучений буддизм, спираючись на ліберальну інтелігенцію, яка постає первинним середовищем його поширення за межами традиційного ареалу, здобуває нових поштовхів, які стимулюють його подальший поступ у публічному просторі глобального світу, як за рахунок теоретико-концептуальних обґрунтувань, так і за рахунок дещо оновлених інституалізованих форм. Причому якщо спочатку його активність розбудовувалась у рамках азійських буддистських організацій, які мали відділення в країнах Заходу, то пізніше з'явилися і власне західні громади, такі як «Буддистська співдружність за мир», «Міжнародна мережа соціальнозалученого буддизму», «Центр екодхарми» та інші. Ці структури досить активно проводять видавничу, освітню й тренінгову діяльність. При цьому можливим є сприйняття таких практик як локальних варіацій єдиної глобальної теми в сучасному буддизмі, зосередженої на переосмисленні меж та форм релігійної участі в суспільному житті та представництва в загальносвітовому публічному просторі. Але насамперед соціальна залученість буддизму є способом практичної реалізації певного релігійного усвідомлення, яке здатне забезпечити вітальність цієї світової релігії в умовах глобального світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Єленський В. Велике повернення: релігія у глобальній політиці та міжнародних відносинах кінця ХХ – початку ХХІ століття : монографія. Львів : Видавництво УКУ, 2013. 504 с.
2. Филипович Л. Трансформація функціональності релігії в сучасну добу: причини і наслідки. *Функціональність релігії: український контекст* / за ред. А. Колодного, Л. Филипович. Київ : Українська асоціація релігієзнавців, 2017. С. 17–23.
3. Виговський Л.А. Функціональність релігії: природа і вияви : монографія. Київ–Хмельницький, 2004 340 с.
4. Яремчук С. Основні тенденції сучасних релігійних процесів у глобалізованому світі. *Релігія та соціум. Міжнародний часопис*. 2012. № 1 (7). С. 56–66.
5. Релігія – Світ – Україна : у 3-х кн. / з ред. А. Колодного, Л. Филипович. Київ : Українська Асоціація релігієзнавців, 2012. Книга 3. Релігійні процеси в перспективі їх виявів. 550 с.
6. Цыремпилов Н., Гарри И. Буддизм в эпоху модерна: предисловие. *Государство, религия, церковь в России и за рубежом*. 2020. № 1 (38). С. 7–13. URL: <http://www.religion.ranepa.ru/node/2059> (дата обращения: 30.03.2020).
7. Нестеркин С.П. «Социально вовлеченный буддизм» на Западе. *Контекст и рефлексия: философия о мире и человеке*. 2017. Том 6. № 4А. С. 187–193. URL: <http://publishing-vak.ru/file/archive-philosophy-2017-4/16-nesterkin.pdf> (дата обращения: 17.03.2020).
8. Йонутите К. «Без овечьей отары достойной жизни не будет»: установление границы религии в контексте социально вовлеченного буддизма в Бурятии. *Государство, религия, церковь в России и за рубежом*. 2020. № 1 (38) С. 106–122. URL: <http://www.religion.ranepa.ru/node/2069> (дата обращения: 30.03.2020).